

НАПРЯМ 6. ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО

ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

ВЕРЕМІЄНКО С. В.

старший викладач кафедри

теорії та історії держави і права, конституційного права

ЛЕВЧЕНКО М. Ю.

студентка юридичного факультету

Чернігівський національний технологічний університет

м. Чернігів, Україна

У системі прав людини важливе місце посідають екологічні права. На сьогодні вони є не тільки можливістю задоволення різноманітних потреб людини в процесі взаємодії з навколишнім природним середовищем, а й, без перебільшення, запорукою збереження людської цивілізації. А належна реалізація екологічних прав неможлива без досконалих механізмів, які б передбачали детальні процедури їх здійснення, встановлювали обов'язки по забезпеченню наданих можливостей, закріплювали процедури захисту у випадках порушень [1, с. 54]. Такими механізмами виступають гарантії реалізації екологічних прав.

Взагалі в теорії держави і права під гарантіями прав розуміють сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на фактичну реалізацію прав людини, на усунення причин і перешкод їх обмеження, ненадійного здійснення і захист від порушень [2, с. 87]. Гарантії екологічних прав людини і громадянина, які за своєю юридичною природою є різновидом гарантій прав та свобод людини і громадянина, науковці визначають як умови, засоби, методи та механізми, за допомогою яких здійснюється реалізація кожною людиною і громадянином прав і свобод у галузі охорони довкілля, раціонального природокористування та забезпечення екологічної безпеки [3, с. 99].

В юридичній літературі розрізняють економічні, політичні, духовні, юридичні, міжнародно-правові гарантії екологічних прав. Так, економічні гарантії екологічних прав громадян – це сукупність умов реалізації та засобів захисту екологічних прав громадян, що дозволяє створити систему стимулів і пільг природокористувачам, які дотримуються норм екологічного законодавства, використовують природозахисні технології, а також дозволяє органам державної влади виділяти необхідні кошти на природоохоронні потреби.

Під політичними гарантіями реалізації екологічних прав громадян розуміється міжнародна і внутрішня політика держави, яка спрямована на розвиток основних інститутів громадського суспільства, створення можливостей для населення брати участь в управлінні державою за допомогою утворення екологічних партій та сприяння розвитку громадського екологічного руху.

Окрему групу гарантій екологічних прав людини та громадянина становлять духовні гарантії, що створюють необхідні сприятливі умови для реалізації екологічних прав і обов'язків. Саме освіченість, рівень еколого-правової культури населення, природокористувачів, посадових осіб органів державної влади, ступінь усвідомлення ними духовно-моральної цінності природи безпосередньо визначають зміст прийнятих побутових, господарських і управлінських рішень, формують внутрішнє переконання у необхідності дотримання природоохоронних вимог і додержання еколого-правових приписів.

Юридичними гарантіями екологічних прав громадян є закріплені в правових актах правові засоби, що забезпечують реалізацію, охорону та захист екологічних прав і свобод людини та громадянина [4, с. 82]. Так, найвищою гарантією прав та свобод людини і громадянина є конституційний лад України, заснований на неухильному дотриманні Конституції України та законів України, приписах природного права та загально визнаних принципах і нормах міжнародного права.

Базовий комплекс гарантій міститься в Конституції України, зокрема ст. 3 Конституції України встановлює, що права і свободи людини і їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Особлива увага в Конституції України приділяється реалізації права власності на землю. Так, стаття 14 проголошує, що право власності на землю гарантується державою.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [5] держава гарантує своїм громадянам реалізацію екологічних прав, наданих їм законодавством. На місцеві ради, спеціально уповноважені органи управління в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів, покладено обов'язок надавати всебічну допомогу громадянам у здійсненні природоохоронної діяльності, враховувати їх пропозиції щодо поліпшення стану навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, залучати громадян до участі у вирішенні питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів.

Таким чином, до суб'єктів забезпечення екологічних прав в Україні належать органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадяни та громадські організації. З екологічних прав, які визначені у ст. 10 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», переважна більшість забезпечуються державою. Це засвідчує надзвичайний вплив і значення саме державних інституцій у гарантуванні екологічних прав. Але виключно державної діяльності недостатньо для повного та ефективного забезпечення екологічних прав, адже лише в тісній співпраці держави з муніципалітетами та екологічно зацікавленою громадськістю можна створити дійсно дієвий механізм гарантування екологічних прав на зразок європейських та міжнародних стандартів охорони навколишнього середовища [6, с. 47].

Власне гарантії екологічних прав визначені у ст. 10 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Варто зазначити, що названі у законі гарантії мають різний юридичний зміст, багатогалузевий, конвергентний

характер. хоча законодавець не диференціює їх, а лише подає відповідний перелік. Це дає підстави науковцям поділяти гарантії екологічних прав громадян на види за різними критеріями, зокрема: суб'єкт реалізації; зміст; форма (стадія) забезпечення; спрямованість; сфера [4, с. 82-84; 7, с. 111].

Крім названих гарантій, що мають загальне значення, у законодавстві також установлені спеціальні гарантії екологічних прав. Наприклад, Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» передбачає такі гарантії: пріоритет захисту людини і навколишнього природного середовища від впливу іонізуючого випромінювання (ст. 5); надання громадянину повної інформації про дозу опромінення й можливу шкоду для здоров'я, що може бути заподіяна використанням іонізуючого випромінювання під час обстеження чи лікування (ст. 16), та інші [8].

Також гарантії екологічних прав визначені у природоресурсному законодавстві України. Це гарантії прав на землю (розділ 5 Земельного Кодексу України), ліси (ст. 24 Лісового кодексу України), надра (ст. 25 Кодексу України про надра), тваринний світ (ст. 25 Закону України «Про тваринний світ»), води (ст. 43 Водного Кодексу України).

Викладені положення становлять загальні умови реалізації громадянами своїх екологічних прав. Кожне суб'єктивне екологічне право містить вимогу конкретних дій, які стосуються тієї чи іншої сторони діяльності. Але всі вони так чи інакше базуються на загальному обов'язку держави, місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб щодо збереження і покращення довкілля.

Таким чином, правовими гарантіями екологічних прав громадян є система державно-правових заходів, спрямованих на забезпечення реалізації екологічних прав та захист їх від порушень. Гарантії реалізації екологічних прав громадян є невід'ємним елементом еколого-правового статусу людини та громадянина, необхідною умовою охорони навколишнього природного середовища, раціонального природокористування та забезпечення екологічної безпеки.

Список літератури:

1. Кобецька Н. Р. Екологічне право України : навч. посіб. / Н.Р.Кобецька. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2008. 352 с.
2. Екологічне право : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А. П. Гетьмана. – Х.: Право, 2013. 432 с.
3. Рябець К. А. Екологічне право України: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. 438 с.
4. Черкашина М. Поняття та класифікація юридичних гарантій екологічних прав громадян // Підприємництво, господарство і право. 2004. № 11. С. 82-84.
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII (в редакції від 12.10.2018 р/ Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
6. Антонюк У.В. Суб'єкти забезпечення екологічних прав в Україні // Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Випуск 4 (13). С. 44-47.